

Suomen viimeinen ministerivaltiosihteeri

Carl Enckellin nousu metalliteollisuusyhtiön johtajasta johtavaksi ulkopoliitikoksi oli osittain seurausta hänen Pietarin vuosistaan. Hän vietti lapsuutensa ja kolme upseerivuotta sekä ministerivaltiosihteerikautensa Pietarissa. Vähemmän tunnettua on, että hänen toimintansa Suomen ja Venäjän kauppasuhteiden asiantuntijana loi pohjaa hänen ulkopoliittiselle asiantuntemukselle.

■ Ismailovin henkikaartin rykmentin luutnantti ja sittemmin suuren suomalaisen metalliteollisuusyhtiön johtaja Carl Enckell (1876–1959) oli itsenäisen Suomen keskeisiä ulkopoliitikkoja. Useassa hallituksessa ulkoministerinä toiminut Enckell oli Mannerheimin ja Paasikiven oikea käsi ulkopoliittisissa kysymyksissä.¹

Carl Enckell vietti Pietarissa yhdeksän ensimmäistä lapsuusvuottaan, palasi sinne nuorena kaartinupseerina ja toimi siellä jälleen vuonna 1917 Suomen viimeisenä ministerivaltiosihteerinä. Kaartinupseeri ja metalliteollisuuden voimahahmo tunsu hyvin Venäjän yhteiskunnalliset ja taloudelliset olot 1900-luvun alussa.

Vuosisadan alun kapitalistinen maailma Venäjällä ja Suomessa muistuttivat osittain toisiaan. Kummassakin maassa on julkaistu vain harvoja tutkimuksia,² jotka kohdistuvat yksittäisiin teollisuusjohtajiin, yritys-

1. Carl Enckell oli ulkoasianministeri 1918–19, 1922, 1924 sekä 1944–50. Enckell edusti Suomea Versaillein rauhanneuvotteluissa 1919 ja Moskovan välirauhanneuvotteluissa 1944, Pariisin rauhanneuvotteluissa 1946–47 ja yya-neuvotteluissa 1948. Hän toimi myös Suomen pysyvänä edustajana Kansainliitossa ja hoiti 1921 Ahvenanmaankysymyksen Suomen eduksi. Hän siirtyi vuonna 1927 takaisin elinkeinoelämän palvelukseen. – Cecilia af Forselles-Riskan esitelmä Pietari ja Pohjois-Euroopan maat, seminaari Pietarissa 24.4.–25.5. 2002.

2. Jonathan A. Grant (1999) *Big Business in Russia. The Putilov Company in Late Imperial Russia 1868–1917*, Pittsburgh, 2–3, 9, 167.

johdon strategioihin tai yksityiskohtaisiin tietoihin metalliteollisuudesta 1900-luvun alussa.

Väitöskirjassani Carl Enckellistä³ olen käsitellyt Enckelliä teollisuusmiehenä ja niitä kasvun ja yritysjohtamisen strategioita, joita hän noudatti 1910-luvulla. Olen myös selvittänyt, miten Enckell yhtenä teollisuuden ja varsinkin sotateollisuuden johtajista sai poliittisesti merkittävän aseman Suomessa. Enckell matkusti usein Pietariin neuvottelemaan Venäjän ja Suomen kauppasuhteita ennen nimittämistään ministerivaltiosihteeriksi.

Nuoren Carl Enckellin lapsuus, sotapalvelu, koulutus ja ura antavat välähdyksen upseeri- ja teollisuuspiirien kansainvälisistä ja monikansallisista oloista Pietarissa 1900-luvun alussa. Pietari veti puoleensa suomalaisia, balttilaisia, saksalaisia ja muita Pohjois-Euroopan maiden kansalaisia, mutta Pietarista hakeuduttiin myös Pohjois-Euroopan maihin.⁴ Pietarilaiset teollisuusjohtajat puolestaan saivat vaikutteita Saksasta, josta suuri osa Venäjän teollisuuden johtajista hankki ammatillisen koulutuksensa. Pietarista kaartinupseeri Enckell hakeutui muiden joukossa Saksaan opiskelemaan Dresdenin teknilliseen korkeakouluun.

Perhe

Carl Enckell kuului niihin suomalaisiin, jotka syntyivät Pietarissa ja joiden vanhemmat olivat vakiinnuttaneet asemansa venäläisessä yhteiskunnassa. Monien Suomen suuriruhtinaskunnasta tulleiden upseerien lailla Enckellin samanniminen isä, kenraali Carl Enckell eteni pitkälle sotilasurallaan Venäjän keisarikunnan armeijassa. Enckellin isä palveli Pietarissa yleisesikuntaupseerina ja hänestä tuli ammattisotilas Venäjän armeijan suomalaisille tarjoamien hyvien etenemismahdollisuuksien ansiosta. Kun Carl Enckell oli yhden vuoden ikäinen hänen isänsä osallistui useiden muiden suomalaisten upseerien tapaan Venäjän ja Turkin väliseen sotaan vuosina 1877–78.⁵

Isän korkeasta upseerinarvosta huolimatta vauraiden ja aristokraattisten piirien loistava elämänmeno ei kuulunut Enckellin perheeseen. Kummallakaan vanhemmalla ei

ollut ylelliseen elämään riittävää varallisuutta. Perhe eli vaatimatonta elämää Pietarin porvarillisessa kaupunginosassa Vasiljevskij Ostrovilla kerrostalon neljännessä kerroksessa. Enckell tutustui jo lapsuudessaan monikansalliseen Pietariin, kaupunginosasahan asui paljon ulkomaalaisia, enimmäkseen saksalaisia tai syntyperältään saksalaisia ja suomalaisia.

Carl Enckellin äiti, Helene Bronikowsky, oli puolalaista syntyperää olevasta venäläisestä perheestä. Hänen äidinkieltensä oli venäjä, jota myös Carl puhui äitinsä kanssa. Carl Enckellin perhe- ja kulttuuritausta oli paljolti venäläinen virkamies- ja upseeriympäristö. Carl Enckellin venäläisyys korostui isän sotilasurassa, lapsuudessa äidin kotikaupungissa ja sotapalvelussa Pietarissa.

Isän puolelta Carl Enckell oli syntyperältään suomalainen ja hänen samaistumisensa suomalaiseen kulttuuriin voimistui, kun hänen isänsä komennettiin Suomeen, Haminan kadettikoulun johtajaksi, ja perhe muutti Haminaan. Carl Enckell ja hänen kolme veljeään saivat Haminassa sotilas-koulutuksen. Enckellit menestyivät hyvin upseerikoulussa, pojat suorittivat kadettikoulun luokkiensa parhaina oppilaina. Priimus sai yleensä upseerinviran kaartinjoukoissa.

Henkikaartin Ismailovin rykmentti

Kurssinsa priimus Carl Enckell pääsi palvelemaan aliluutnanttina eliittijoukko-osastoon, Henkikaartin Ismailovin rykmentin kuudenteentoista komppaniaan. Hänen tehtävänä oli kouluttaa alokkaita. Koulutus tapahtui kuten linjajoukoissakin, samat sotilasharjoitukset ja tehtävät kuuluivat arkeen. Yhdessä asiassa oli suuri ero, läheisyys hoviin ja keisariin erotti kaartinjoukot muista joukoista. Carl Enckell omaksui kaartinupseereille ominaisen loisteliaan elämäntavan. Voisi sanoa, että kaartinupseerina oleminen jo itsessään oli elämäntapa.⁶

Enckell kertoo muistelmissaan, miten hän muiden rykmentin upseerien tavoin osallistui Pietarin seuraelämään. Hän oli ilmeisesti hyvin ihastunut rykmenttiklubin järjestämiin kirjallisiin ja musikaalisiin iltamiin.

Enckell kertoo, miten hänen toverinsa kutsuivat hänet illanviettoihin. Enckell toteaa:

”Pietarilaisen seurapiiri- ja hovielämän loistoa ja tyyliä Euroopan muissa metropoleissa tuskin ylitettiin. Yksityisissä tanssiaisissa, varsinkin kosmopoliittisen pörssimaailman keskuudessa, kaartinunivormut olivat kernaasti nähtyjä, ja jos sellaisen kantaja hallitsi vieraita kieliä ja osasi eloisasti johtaa kotiljongoja, masurkkoja, katrilleja ym., oli hän aina tervetullut vieras.”⁷

Suurin osa Enckellin ajasta meni kuitenkin komppaniapalvelukseen. Erikoistehtäviin kuuluivat muun muassa keisarillisten palatsien vartiointi, edustaminen erilaisissa tilaisuuksissa kuten messuissa ja hautajaisissa.

Enckell korostaa, että rykmentin upseerikuntaan kuului suomalaisten lisäksi monia balttilaissyntyisiä, puolalaisia tai lietualaisia. Venäläistä nationalismia ei juuriakaan ilmennyt. Päinvastoin hän toteaa, että muuan venäläinen upseeri kaikkien yleiseksi tyytyväisyydeksi laski, montako ei-venäläistä istui aamiaispöydässä. Enckellin mielestä upseerikunnan toverihenki oli moitteeton ja luottamustehtäviä jaettiin kiinnittämättä huomiota kansallisuuteen.⁸

Pietarissa asuvat monet suomalaiset kuuluivat hyvin erilaisiin sosiaali- ja ammattiryhmiin eikä eri ryhmiin kuuluvilla ollut paljonkaan kontakteja keskenään.⁹ On ilmeistä, että Enckell liikkui lähinnä upseeri- ja seurapiireissä eikä tavannut juuri muita maanmiehiä kuin upseeritovereitaan ja heidän perheitään.

Sotilaspalvelu hovin ja keisarin läheisyydessä oli kiinnostavaa ja Enckell viihtyi Pietarissa. Hän tunsi, että upseeripiirit Pietarissa hyväksyivät hänet, ja hän koki suomalaisia kohdeltavan yleensä myönteisesti. Enckellin upseerinvuosina hänen Venäjän olojen tuntemuksensa myös syveni ja hän oppi tuntemaan monia venäläisiä, jotka arvostivat suomalaisia ja Suomea.

Pitkäaikainen oleskelu venäläisessä ympäristössä vaikutti ratkaisevasti Enckellin kuten monien muidenkin suomalaisten käsityksiin Venäjästä. Paasikivikin on kertonut samankaltaisista kokemuksista nuorena

kieltenopiskelijana Novgorodissa.¹⁰ Enckellin, kuten Paasikiven ja vaikkapa Mannerheimin, kokema ystävällisyys Venäjällä sai aikaan sen, että heidän oli vaikeata yhtyä maanmiestensä usein tietämättömyyteen ja ennakkoluuloihin rakentuviin käsityksiin suuresta itäisestä naapurista.

Enckellin oli vaikeata lähteä Pietarista opiskelemaan tekniikkaa Saksaan. Kaartinupseerin alkuvuosien raskaat kulut rasittivat kuitenkin Enckellin perhettä. Enckell, kuten nuori kaartinupseeri Mannerheim, saivat usein selittää kulujaan ymmärtämättömille lähiomaisilleen Suomessa. Varsinkin alimmissa sotilasarvoissa kaartinupseerien

3. Cecilia af Forselles-Riska (2001) *Brobyggaren. Carl Enckells liv och verksamhet fram till slutet av 1917*. [Silanrakentaja. Carl Enckellin elämä ja toiminta vuoden 1917 loppuun], Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 628, Helsingfors. Olen tässä kirjassa myös käsitellyt muun muassa Enckellin perhetaustaa, upseerivuosia Pietarissa, opiskelua Dresdenissä, talouspoliittista toimintaa työnantajapolitiikkona, Suomen ja Venäjän välisiä kauppaneuvotteluja ja hänen poliittista toimintaansa vuonna 1917.

4. Ks. John Glad (1999) *Russia Abroad*, Washington.

5. Carl Enckellin isän kenraali Carl Enckellin elämästä ks. af Forselles-Riska (2001), alkaen s. 25; J. E. O. Screen (1990) 'Carl Enckell och Finska kadettkåren', *Carl Enckell, Finska kadettkåren 1887–1903*, Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland, Nr 567, Helsingfors; Suomalaisten osallistumisesta Turkin sotaan ks. Hugo Schulman (1955) *Minnen från fälttåget i Turkiet åren 1877–1878*, Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland, Nr 352, Borgå.

6. Luonteenomaista kaartinupseereille oli rykmenttinsä historian ja maineen vaaliminen. Tämä oli kaartinjoukkojen yhteenkuuluvuuden ja yhteishengen perusta. Gérard Gorokhoff & Patrick de Gmeline (1986) *La Garde Imperiale Russe 1896–1914*, Paris, 10–13, 43–45.

7. Carl Enckell (1956) *Poliittiset muistelmani I*, Porvoo, 16.

8. Enckell (1956) 14; vrt. Theodore R. Weeks (1996) *Nation and State in Late Imperial Russia*. Nationalism and Russification on the Western Frontier 1863–1914, DeKalb, 11–12. Venäjän valtion hallinnon ja armeijan palveluksessa oli edustettuna monta Pohjois-Euroopan kansallisuutta. Suomalaiset katsottiin ilmeisesti kuten balttilaisetkin niin sanottuihin ”lojaaleihin kansallisuuksiin”. Vaikka nationalismia Venäjällä ilmenikin Venäjän imperiumi välitti paljon vähemmän ”kansallisuudesta” kuin monet muut maat. Keisaritkin menivät naimisiin ulkomaalaisten kanssa eikä se tosiasia, että Nikolai II puhui englantia kotonaan herättänyt murinaa kansan keskuudessa.

9. Max Engman (1995) *Petersburgska vägar*, Lovisa, s. 170.

10. Tuomo Polvinen (1989) *J. K. Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö I 1870–1918*, Juva, alkaen s. 21.

palkat olivat hyvin vaatimattomat. Ne eivät kattaneet välttämättömiäkään kuluja, puhumattakaan monista univormuista, joita kaartinupseerien itse piti hankkia.¹¹

Pietarista Dresdeniin

Taloudelliset seikat vaikuttivat Enckellin uranvaihdokseen. Upseerien palkat eivät enää pystyneet kilpailemaan talouselämässä tai teollisuudessa maksettavien palkkojen kanssa. Carl Enckell kuuluikin niihin upseereihin, jotka siirtyivät talouselämän palvelukseen.¹²

Suomalaisten upseerien varsinainen joukosiirtyminen talouselämään tapahtui kuitenkin vasta muutamia vuosia Enckellin Pietarista lähdön jälkeen, kun Venäjän ja Suomen poliittinen kriisi oli puhjennut 1900-luvun alussa. Silloin Suomen sotaväki ja kadettikoulu lakkautettiin. Samanaikaisesti sekä Suomessa että Venäjällä yhteiskunnan rakennemuutos oli käynnissä ja ainakin Suomessa osa perinteisestä valtaeliitistä loi itselleen uusia työpaikkoja ja valta-asemia talouselämässä ja teollisuudessa.

Enckell lähti Dresdenin teknilliseen korkeakouluun vuonna 1899. Pietarin näkökulmasta Dresden ei ollut mitenkään silmiinpistävä valinta. Saksan teknillisissä korkeakouluissa opiskeli vuonna 1901 useita suomalaisia ja lähes 900 venäläistä opiskelijaa, noin 8 % opiskelijamäärästä. Kaikkien korkeakoulujen ulkomaalaisista opiskelijoista venäläisten osuus oli vajaat puolet.¹³

Tärkeänä syynä venäläisten suureen määrään Saksassa oli teknillisen koulutuksen puuttuminen vielä vuosisadanvaihteessa sekä Suomessa että Venäjällä. Pietarista saapunut kaartinupseeri Enckell pystyikin Dresdenissä puhumaan venäjää ja tutustumaan tuleviin venäläisiin teollisuusjohtajiin. On myös huomattava, että suomalaiset ja venäläiset oppivat samoja johtamisstrategioita.¹⁴ Mainittakoon esimerkkeinä protektionistisen kauppapolitiikan suosiminen, kotimarkkinoiden korostaminen, pitkän tähtäimen investointipyrkimykset ja kartelli-käyttäytyminen. Saksan suurteollisuus oli ainakin osittain Venäjän ja Suomen metalliteollisuuden mallina. Saksan kielen taito ja kontaktit saksalaiseen teolliseen maail-

maan avarsivat myös ratkaisevasti nuoren Enckellin ja ilmeisesti monen muunkin Pietarista tulleen tekniikan opiskelijan maailmankuvaa. Menestyvä kapitalistinen teollisuustoiminta ja kaupankäynti vaati kansainvälistä perspektiiviä ja kokemusta.

Suomen ja Venäjän kauppasuhteiden asiantuntija

Saatuaan insinööriopinnot valmiiksi Enckell palasi Suomeen vuonna 1903. Hän työskenteli ensin muutamia vuosia paperi- ja telakainsinöörinä kunnes siirtyi Helsingissä toimivan Kone- ja Sillanrakennus Osakeyhtiön toimitusjohtajaksi. Yhtiö oli jo Japanin sodan aikana valmistanut mm. torpedo- ja miinaveneitä Venäjän laivastolle. Enckellin johdolla yhtiö kehittyi ensimmäisen maailmansodan aikana Suomen johtavaksi metalliteollisuusyhtiöksi, suurelta osin Venäjän armeijan suurten sotakalustotilausten johdosta.¹⁵ Yhtiö toimitti suuria määriä ammuksia ja muita sotatarvikkeita Venäjän armeijalle.

Enckell oli sotatarviketeollisuuden arvostettu ja vaikutusvaltainen johtaja, joka oli saavuttanut päämääränsä. Enckell rikastui,

11. Oscar Enckell Carl Enckellille, 25.10. vuosiluku puuttuu, sekä muita kirjeitä, Gerald Enckellin kirjekokoelma, Tukholma; Stig Jägerskiöld (1964) *Nuori Mannerheim*, Keuruu, alkaen s. 146.

12. Osa Helsingin ja Pietarin metalliteollisuudesta oli upseereiden perustamaa. 1800-luvulla venäläiset ja suomalaiset upseerit olivat ryhtyneet tuottamaan rautatiekalustoa laajentuvia rautatieverkostoja varten. af Forselles-Riska (2001) alkaen 83; Lennart Gripenberg (1932) *Maskin och Brobyggnads Aktiebolaget 1892–1932 samt dess föregångare*, Helsingfors, alkaen 11; Grant (1999) 4.

13. Paitsi Dresdenin teknillisessä korkeakoulussa venäläisiä nuorukaisia opiskeli Berliinin, Darmstadtin, Karlsruhen ja Münchenin teknillisissä korkeakouluissa. (1978) *Geschichte der Technischen Universität Dresden 1828–1978*, Berlin, 114–115; vrt. Matti Klinge (1993) *Euroopassa, Pietarissa*, Keuruu, 253, 265–267.

14. Vrt. af Forselles-Riska (2001) alkaen s. 102, alkaen 133 ja Grant (1999) 2, 8–9, 16–17, alkaen 136, 149–150.

15. Vrt. af Forselles-Riska, alkaen 115 ja Grant, alkaen 113, 124, 132. Metalliteollisuuden Helsingissä oli samalla tavalla kuin Putilovin tehtaiden (nykyään Kirovsky Zavod) Pietarissa suunniteltava tuotantoaan uudelleen valtavien sotakalustotilausten johdosta. Samalla aikaisemmista pitkäntähtäimen tuotantosuunnitelmista piti tinkiä. Kaikissa maailmansotaan osallistuvien maiden metalliteollisuusyrityksissä osallistuttiin tähän ammusten ja muiden sotatarvikkeiden tuotantokilpaan.



Carl Enckell. Museovirasto.

sillä hänen palkkaansa kuului tietty prosenttiosuus yhtiön voitosta – mikä valtaviensotatilausten takia kasvoi ennen näkemättömiin lukuihin.

Enckell olisi ilmeisesti voinut tekniikan opintojensa jälkeen luoda teollisuusuran myös Pietarissa. Pietarihan oli taloudellisesti tärkeä Pohjois-Euroopan monikansallinen maailmankaupunki, johon kansainvälinen kauppa, ulkomainen sijoituspääoma ja valtionhallinto keskittyivät. Pietari oli Helsinkiin verrattuna valtava metalliteollisuuden keskus. Molemmissa kaupungeissa metalliteollisuus, varsinkin sotateollisuus, toimivat samantapaisissa oloissa, joissa sota-aikana normaalien suhdannevaihtelujen lisäksi tulivat esiin teollisuuden ”liikekannallepano”, sota-ajan markkinatilanne ja sotahallinnon rooli suurena asiakkaana. Pietarin ja Helsingin metalliteollisuus noudatti lisäksi osittain samoja, kasvun ja yritysjohtamisen strategioita kuin lännessä, erityisesti Saksassa. Tältä osin Enckellillä olisi ollut hyvät edellytykset toimia myös Pietarissa.¹⁶ Enckell ymmärsi hyvin Pietarissa toimivien teollisuusjohtajien ajatusmaailmaa.

Enckellistä tuli paitsi suomalaisen talous- ja poliittisen elämän keskeinen vaikuttaja myös merkittävä työnantajapolitiikko. Hänellä oli Venäjän asioiden asiantuntijan maine. Enckell oli nimittäin pitkään Venäjän vientikamarin Suomen valtuuskunnan puheenjohtaja. Valtuuskunta valmisteli ja hoiti neuvottelut Venäjän ja Suomen kauppasuhteiden kehittämisestä. Valtuuskunnan puheenjohtajana Enckell kävi Pietarissa usein neuvottelemassa venäläisten teollisuusmiesten ja viranomaisten kanssa. Täten hän sai tilaisuuden perehtyä venäläiseen teollisuuteen, sen johtajiin ja Pietarissa kauppasuhteita hoitaviin viranomaisiin. Suomalainen lehdistö tiedotti säännöllisesti Suomen valtuuskunnan neuvotteluista Pietarissa.

Enckell osallistui myös Suomen teollisuuden edustajana neuvotteluihin Suomen ja Venäjän tulli- ja rahajärjestelmien yhdistämiseksi. Enckell pyrki neuvotteluissa kyseenalaistamaan yhdistymispyrkimysten hyötyä Venäjälle – hän oli oppinut lähestymään asioita ”venäläisten silmin”. Enckell

esitti neuvottelujen yhteydessä muun muassa selvityksen, jossa hän totesi, että tullijärjestelmien yhdistäminen nostaisi Suomen tuontitulleja. Se puolestaan heijastuisi sotatarvikkeiden hintoihin, mikä ei tietenkään ollut Venäjän intressien mukaista.¹⁷

Venäjän sotaintressit vaikuttivat ratkaisevasti neuvotteluihin. Pyrkimys edistää poliittista rauhaa ja hillitä suomalaisten oppositioilmauksia suuriruhtinaskunnassa vaikutti siihen, että yhdistämisaikheet lykkääntyivät maailmansodan aikana. Suomessa toimivien venäläisten viranomaisten, suomalaisten vaikuttajien ja sotateollisuuden johtajien kesken syntyi yhteisymmärrys siitä, että Suomelle paras tapa osallistua maailmansodan rasitukseen oli nimenomaan sotatarvikkeiden tuottaminen Venäjän armeijalle.¹⁸

Suomalaisena teollisuusmiehenä ja poliitikkona Enckellin menestyksellinen toiminta perustui pitkälle taitoon hankkia tarpeellista tietoa ja tämän tiedon hallintaan kansainvälisellä tasolla, Suomessa ja Venäjällä. Tämä ei ulottunut vain tekniseen osaamiseen tai yritysjohton tietoihin ja taitoihin. Hän ryhtyi johtamaan muun muassa Suomen ja Venäjän kauppasuhdeneuvotteluja saadakseen nimenomaan tietoja Pietarissa suunnitteilla olevasta kauppapolitiikasta ja luodakseen kontaktiverkoston venäläisiin teollisuuspiireihin ja viranomaisiin.¹⁹ Näin hän pystyi ennakoimaan Venäjän talouspolitiikan seurauksia metalliteollisuuden kanalta ja sopeutumaan muun muassa sotaintressien aiheuttamiin suhdannevaihteluihin. Samalla hän perehtyi Venäjän politiikkiin ja yhteiskunnallisiin oloihin ja sai tehtäväkseen toimia Suomen poliittisissa ja taloudellisissa piireissä Venäjän oloihin erikoistuneena asiantuntijana ja tiedonvälittäjänä.

Tulli- ja rahaneuvotteluiden ansiosta Enckell sai hyvän maineen laajoissa piireissä Suomessa. Nämä neuvottelut ja varsinkin kauppasuhdeneuvottelut tekivät Enckellistä myös tunnetun venäläisten teollisuuspiirien ja viranomaisten keskuudessa Pietarissa. Enckellillä oli hyvät suhteet varsinkin venäläisiin liberaaleihin, jotka kuuluivat perustuslaillis-demokraattiseen KD-puo-

lueseen. Tämä osittain selittää sen, miksi hänet nimitettiin ministerivaltiosihteerin korkeaan virkaan vuonna 1917 maaliskuun vallankumouksen jälkeen. Liberaalithan olivat hyvin edustettuina Venäjän vuoden 1917 ensimmäisessä väliaikaisessa hallituksessa.

Viimeinen ministerivaltiosihteerin

Keisarin luottamusta nauttineet suomalaiset olivat perinteisesti olleet ensisijaisia ehdokkaita ministerivaltiosihteerin virkaan. Suomen ministerivaltiosihteerin oli keisarille suoraan esittänyt Suomea koskevia asioita. Keisarin luovuttua valtaistuimesta vuonna 1917 Enckell esitti Suomea koskevat asiat Venäjän väliaikaiselle hallitukselle.

On ilmeistä, että Enckell liikkui sujuvasti 1917 Pietarin valtapiireissä, niin poliitikkojen kuin sotilaiden keskuudessa. Saapuessaan Pietariin ministerivaltiosihteerinä hän tunsikin hyvin paitsi venäläisiä teollisuusmiehiä ja viranomaisia myös joitakin upseereja ja upseerinvuosiltaan Henkikaartin Ismailovin rykmentissä. Enckell oli myös tunnettu Pietarissa sijaitsevassa sotaministeriössä, jossa käytyjen neuvottelujen jälkeen Enckell oli käynnistänyt teollisuuslaitoksensa tuotannon käsittämään myös sotatarvikkeita Venäjän armeijalle.

Enckell muutti keväällä 1917 asumaan Pietariin Suomen valtiosihteerinviraston yhteydessä sijaitsevaan asuntoon. Monet suomalaisille tärkeät asiat olivat jääneet hoitamatta maaliskuun vallankumousta edeltävän Suomen ja Venäjän välisen poliittisen kriisin aikana. Pietarissa Enckell toimi edeltäjiinsä verrattuna tehokkaasti ja pyrki nopeuttamaan asioiden käsittelyä jopa hylkäämällä tavanomaisia asioiden käsittelytapoja. Hän esitteli ripeässä tahdissa lakimuutoksia ja muita asioita väliaikaiselle hallitukselle. Tämä onnistui osittain siitä syystä, että Enckell onnistui saavuttamaan molempien väliaikaisten hallitusten luottamuksen ja pääsi usein neuvottelemaan suoraan pääministereiden Lvovin ja Kerenskin kanssa.

Suomalaisten neuvotteluissa väliaikaisten hallitusten kanssa Enckell oli avainasemassa. Enckell matkusti usein myös Pietarista salonkivaunussaan Helsinkiin esittääkseen

raporttinsa ja neuvotellakseen väliaikaisen hallituksen näkemyksistä Suomen senaatin kanssa. Valtiosihteerinvirastossa Enckell hoiti hyvin erilaisia tehtäviä. Hän toimi myös suomalaisten liikemiesten yhteysmiehenä Pietarissa ja auttoi heitä monessa asiassa.²⁰

Enckellin hyvä venäjän kielen taito, hänen Pietarin suhdeverkostonsa ja hänen Pietarin hallintokulttuurin tuntemuksensa olivat suureksi hyödyksi vuonna 1917, kun levottomuudet ja nopeat muutokset leimasivat poliittista kehitystä sekä Suomessa että Venäjällä. Enckell osallistui Suomen ministerivaltiosihteerinä väliaikaisen hallituksen kanssa käytyihin neuvotteluihin Suomen itsehallinnon laajentamisesta. Enckell kuului, päinvastoin kuin Suomen täydellisen itsehallinnon puolestapuhujat, niin sanottuihin lojalisteihin. Nämä olivat periaatteessa tyytyväisiä maaliskuun vallankumouksen jälkeiseen tilanteeseen, siis Suomen autonomisten oikeuksien palauttamiseen.

Enckell sai kuitenkin kokea, että Suomessa täydellisen itsehallinnon tuki oli voimakkaasti lisääntynyt syksyllä 1917. Kun Enckell vähän ennen lokakuun vallankumousta huomasi, miten väliaikainen hallitus horjui ja menetti otteensa Suomessa olevista sotajoukoista, hänkin liittyi täydellisen itsenäisyyden kannattajiin. Hän vaikutti tä-

16. Monet eroavuudet Suomen ja Venäjän poliittisissa, taloudellisissa ja hallinnollisissa oloissa vaikuttivat toki yritysten toimintamahdollisuuksiin. Samoja toiminnan edellytyksiä ei aina ollut. Sotaviranomaisten käsystä Putilovin tehtaata otettiin maailmansodan aikana poikkeustapauksena takavarikkoon. Hallituksen jäsenet vaihdettiin sotaministeriön edustajiin. Muiden takavarikkoon johtaneiden syiden ohella Grant (1999) mainitsee kuitenkin myös yhtiön hallituksen ja sotaministeriön huonot henkilökohtaiset suhteet ja yritysjohtajan huonot yhteydet poliitikkoihin ja viranomaisiin. Grant (1999) 126–127, 150.

17. Carl Enckell, *Utlåtande till industristyrelsen* 12.11.1915, Carl Enckellin arkisto, kansio 20, Kansallisarkisto, Helsinki.

18. af Forselles-Riska (2001) alkaen 166; Pertti Luntinen (1985) *F. A. Seyn 1862–1918, A Political Biography of a Tsarist Imperialist as Administrator of Finland*, *Studia Historica* 19, Helsinki, 220.

19. *Suomen yleisen työnantajayhdistyksen pöytäkirjanote 28.11.1911*, Carl Enckellin arkisto, kansio 19, Kansallisarkisto, Helsinki; af Forselles-Riska (2001) alkaen s. 153.

20. Väinö Tanner (1957) *Kuinka se oikein tapautui. Vuosi 1918 esivaiheeseen ja jälkiselvittelyineen*, Helsinki, 53.

män jälkeen aktiivisesti siihen, että neuvostohallitus hyväksyi Suomen itsenäisyysjulistuksen. Uudenvuodenaattona 1917 Enckell sai Pietarissa yhdessä Suomen hallituksen puheenjohtajan Svinhufvudin kanssa vastaanottaa kansankomissaarien neuvoston suostumuksen hyväksyä Suomen itsenäisyyden ja sai henkilökohtaisesti kiittää V. I. Leniniä tästä. Enckell toimi sen jälkeen avainhenkilönä Suomen tasavallan ulkopolitiikan ja kansainvälisen aseman hahmottamisessa ja vakiinnuttamisessa. ■